

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Державні видатки в системі бюджетного регулювання»

Студентки 2 курсу, 1м групи,
спеціальності 072

«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Державні та муніципальні
фінанси»

Муравейник
Карини Сергіївни

Науковий керівник
д.е.н., професор

Морозова Людмила
Сергіївна

Керівник освітньо-професійної програми
д.е.н., професор

Макогон Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів,
д.е.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2020

Київський національний торговельно-економічний університет

Факультет фінансів та обліку Кафедра фінансів

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Спеціалізація / освітня програма «Державні та муніципальні фінанси»

Затверджую

Зав. кафедри _____

“ _____ ” _____ 201_ р.

Завдання

на випускний кваліфікаційну роботу (проект) студентів

Муравейник Карини Сергіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускного кваліфікаційної роботи (проекту)
Державні видатки в системі бюджетного регулювання

Затверджена наказом КНТЕУ від «15» 11 2019 р. № 3899

2. Строк здачі студентом закінченої роботи (проекту) 20.11.2020

3. Цільова установка та вихідні дані до роботи (проекту)

Мета роботи (проекту) дослідження та характеристика проблем планування та виконання державних видатків та пошуку шляхів розв'язання цих проблем, враховуючи сьогоdnішній стан економіки

Об'єкт дослідження процес формування державних видатків

Предмет дослідження теоретичні та практичні питання щодо планування, формування та виконання державних видатків

6. Календарний план виконання роботи (проекту)

№ Пор.	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи	
		за планом	фактично
1	2	3	4
1.	Узгодження плану та оформлення завдання	До 13.01.2020	
2.	Подання статті на кафедру	До 10.09.2020	
3.	Вступ. Розділ 1	До 20.04.2020	
4.	Розділ 2	До 22.06.2020	
5.	Розділ 3. Висновки	До 01.10.2020	
6.	Подання роботи (всі розділи, додатки) на кафедру	До 22.10.2020	
7.	Попередній захист робіт	До 02.11.2020	
8.	Подання завершеної (переплетеної) роботи та електронної версії в ПДФ форматі	До 20.11.2020	

7. Дата видачі завдання „___” _____ 201__р.

8. Керівник випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

Морозова Л. С.

_____ (прізвище, ініціали, підпис)

9. Гарант освітньої програми

Макогон В.Д.

_____ (прізвище, ініціали, підпис)

10. Завдання прийняв до виконання студент Муравейник К.С.

_____ (прізвище, ініціали, підпис)

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні аспекти формування та розподілу видатків державного бюджету.....	6
1.1. Економічна сутність та класифікація державних видатків	6
1.2. Інституційні засади планування державних видатків в системі бюджетного регулювання.....	13
Розділ 2. Особливості формування і виконання державного бюджету за видатками	17
2.1. Аналіз динаміки і структури видатків державного бюджету.....	17
2.2. Оцінка ефективності виконання державних видатків	26
Розділ 3. Напрями вдосконалення планування і виконання державних видатків.....	33
3.1. Шляхи оптимізації видатків державного бюджету	33
3.2. Міжнародний досвід планування державних видатків.....	40
Висновки і пропозиції.....	48
Список використаних джерел.....	51

Вступ

Актуальність теми. Одним з основних завдань економічної політики держави є забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. Державний бюджет є важливим інструментом реалізації соціальної та економічної політики, який використовується державою для виконання покладених на неї функцій. Залежно від того які саме функції покладаються на державу, відбувається планування необхідних обсягів видатків на державному та місцевих рівнях. Роль державних видатків не обмежується лише фінансуванням функцій держави. Структура та обсяг видаткової частини бюджету відображає пріоритетні напрямки економічного та соціального розвитку, рівень бюджетної децентралізації, а також формує уявлення про рівень соціального та економічного розвитку країни в майбутньому. Для того, щоб в державі відбувався соціально-економічний розвиток та ріст економіки в цілому, необхідно досконало дослідити процес планування та виконання видаткової частини бюджету. Саме тому, постає необхідність дослідження проблеми побудови досконалої системи здійснення ефективних, результативних та раціональних видатків державного бюджету, з урахуванням їх класифікації, обсягів та структури для удосконалення системи бюджетного регулювання та розвитку національної економіки держави.

До числа зарубіжних вчених, які досліджували сфери державних видатків та регулювання бюджетної системи можна віднести праці Е. Аткинсона, О. Богачової, С. Брю, Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Т. Веблена, Дж. Кейнса, А. Лаврова, С. Лушина, К. Макконнелла, Р. Масгрейва, В. Нордхауса, У. Петті, А. Пігу, К. Рау, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Сміта, Дж. Стігліца, С. Фішера, М. Фрідмена, Дж. Хікса, А. Штеффле та багато інших.

Питання державних видатків та їх вплив на соціально-економічний розвиток країни також досліджено у роботах вітчизняних вчених: В. Базилевича, І. Благуна, С. Буковинського, О. Василика, В. Гейця, В. Глуценка, І. Запатріної,

Л. Клець, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, І. Лютого, В. Опаріна, К. Павлюк, Ю. Пасічника, Ю. Радіонова, Ю. Субботовича, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є дослідження та характеристика проблем планування та виконання державних видатків та пошуку шляхів розв'язання цих проблем, враховуючи сьогоденний стан економіки.

У випускній кваліфікаційній роботі було поставлено та вирішено наступні **завдання:**

- дослідження економічної сутності та класифікації державних видатків;
- розгляд інституційних засади планування державних видатків в системі бюджетного регулювання;
- аналіз динаміки і структури видатків державного бюджету;
- оцінка ефективності виконання державних видатків;
- визначення шляхів оптимізації видатків державного бюджету;
- дослідження міжнародного досвіду планування державних видатків.

Об'єктом дослідження виступає процес формування державних видатків.

Предмет дослідження є теоретичні та практичні питання щодо планування, формування та виконання державних видатків.

Методи дослідження. Методологічною основою проведеного дослідження стали загальні методи наукового пізнання, а також методи порівняння, узагальнення, аналізу та синтезу, моделювання, дедукції та індукції, аналогій, спостереження, абстрагування.

Інформаційною базою дослідження виступають законодавчі та нормативні акти Кабінету Міністрів України, сайт Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Інтернет-ресурси, періодичні видання та монографії за темою дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає у визначенні необхідності впровадження середньострокового бюджетного прогнозування в Україні, що може бути використано у науково-дослідницькій діяльності для подальшого реформування та розвитку питання планування державних видатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

1.1. Економічна сутність та класифікація державних видатків.

На сучасному етапі стан соціально-економічного розвитку країни потребує від держави удосконалення процесу бюджетного регулювання, шляхом використання передових принципів, форм і методів формування та управління державними видатками між різними рівнями бюджетної системи. Соціальний та економічний розвиток держави неможливий без участі бюджету, оскільки видаткова частина бюджету виступає важливим інструментом для досягнення розвитку економіки, підвищення рівня життя населення, поживлення ділової активності. Через державні видатки, уряд забезпечує підтримку соціально незахищених верств населення, реалізує виконання бюджетних програм економічного, духовного та соціального розвитку, вирішує проблему бідності та підвищення рівня зайнятості населення, фінансує різні галузі промисловості та економіки. Таким чином, через здійснення видатків, держава може виконувати різноманітні функції, які напряму впливають на обсяг та структуру видатків бюджету.

Проаналізувавши наукові праці таких вчених як: А. Вагнер, В. Опарін, Л. Клець, І. Чугунов, в яких було досліджено сутність державних видатків, можна стверджувати, що науковці в своїх працях щодо визначення поняття "видатки бюджету" виділяють як спільні риси, так і деякі розбіжності.

Одним із перших сутність видатків окреслив у своїх працях німецький економіст А. Вагнер, який, досліджуючи стабільне зростання державних видатків, вивів емпіричний закон розширення державної діяльності. Відповідно до цього закону, обсяг державних видатків під впливом розширення попиту на державні послуги в індустріалізованих країнах, зумовленого зростанням доходу на душу населення, збільшується швидшими темпами, ніж валовий національний

продукт. Постійне зростання державних видатків науковець пояснював трьома основними причинами: соціально-політичною (протягом історії відбувається суттєве розширення соціальних функцій держави); економічною (науково-технічний прогрес і, як наслідок, збільшення державних асигнувань у науку, різні інвестиційні проекти тощо); історичною (держава для фінансування непередбачуваних видатків звертається до випуску державних позик, і щороку зростає розмір державного боргу і відсотків за ним, тобто видатків на його обслуговування). Обґрунтувавши свій закон, А. Вагнер поділив видатки за функціональними ознаками державної діяльності на три групи: державне управління й економічна система; соціально-культурна сфера; безпосереднє надання послуг державними структурами [1, с. 93–101].

На думку В. Опаріна видатки бюджету є інструментом досягнення вищого критерію справедливості у розподілі державних благ з метою досягнення граничного рівня добробуту для кожного члена суспільства [9, с. 123].

Водночас науковець Л. Клець вважає що, видатки бюджету – це економічні відносини, на основі яких здійснюється процес використання грошових ресурсів централізованого фонду для виконання державою своїх функцій. Видатки бюджету – це кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум [18, с. 27].

Розкриваючи суть такого доволі практичного поняття, науковці (А. Вагнер, В. Опарін, Л. Клець) вдало виділили соціально-економічну сутність державних видатків, яка визначається рівнем розвитку держави, її природою та функціями.

На нашу думку, найбільш повним є визначення професора І. Чугунова: «Видатки бюджету за економічною сутністю є інструментом розподілу і перерозподілу централізованого грошового фонду держави та його використання за цільовим призначенням для зростання суспільного добробуту» [38, с. 220].

За Бюджетним кодексом України такі поняття як «витрати бюджету» та «видатки бюджету» розрізняються. Видатки бюджету - кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування; компенсація частини суми штрафних (фінансових) санкцій, що перераховується покупцям (споживачам) за рахунок штрафних (фінансових) санкцій, застосованих органами, що контролюють справляння надходжень бюджету, за наслідками проведеної перевірки за зверненням або скаргою покупця (споживача) про порушення платником податків установленого порядку проведення розрахункових операцій. Витрати бюджету - видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів [8]. Тобто, видатки бюджету виконують роль індикатора соціально-економічної моделі, що реалізується державою на даному етапі розвитку. За рахунок здійснення видатків, держава може вирішувати складні завдання, які постають в процесі економічного розвитку країни, реалізовувати виконання своїх функцій та регулювати економічні, соціальні, політичні процеси.

З метою глибшого дослідження теоретичних аспектів державних видатків розглянемо бюджетну класифікацію видатків, відповідно до ст. 10 Бюджетного кодексу України (рис. 1.1.):

Класифікація видатків державного бюджету наведена на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Класифікація видатків державного бюджету України [8]

Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету являє собою групування видатків бюджетів усіх рівнів та відображає напрями використання бюджетних коштів на виконання основних функцій держави. Вона складається з розділів, підрозділів і груп. У розділах систематизуються видатки та кредитування бюджету, пов'язані з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, а в підрозділах і групах конкретизуються ці видатки та кредитування бюджету.

Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету включає видатки на:

а) загальнодержавні функції (вищі органи державного управління, органи місцевої влади та місцевого самоврядування; фінансова й зовнішньоекономічна діяльність; економічна допомога зарубіжним країнам; інші функції державного управління; фундаментальні дослідження; дослідження й розробки у сфері

державного управління; проведення виборів і референдумів; обслуговування боргу; міжбюджетні трансферти);

б) оборону (військова оборона; цивільна оборона; військова допомога зарубіжним країнам; військова освіта; дослідження й розробки у сфері оборони; інша діяльність у сфері оборони);

в) функції охорони громадського порядку, безпеки та судової влади (діяльність із забезпечення громадського порядку; боротьба зі злочинністю та охорона державного кордону; протипожежний захист і рятування: судова влада; діяльність у сфері безпеки держави; кримінально-виконавча система та виправні заклади; нагляд за дотриманням законів та представницькі функції в суді; дослідження й розробки у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади; інша діяльність у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади);

г) економічну діяльність (загальна економічна, торговельна і трудова діяльність; сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство; паливно-енергетичний комплекс; інша промисловість і будівництво; транспорт; зв'язок, телекомунікації та інформатика; інші галузі економіки; інша економічна діяльність);

д) охорону навколишнього природного середовища (запобігання та ліквідація забруднення навколишнього природного середовища; збереження природно-заповідного фонду; дослідження й розробки у сфері охорони навколишнього природного середовища; інша діяльність у цій сфері);

е) житлово-комунальне господарство (житлове господарство; комунальне господарство; дослідження й розробки у сфері житлово-комунального господарства; інша діяльність у цій сфері);

є) охорону здоров'я (медична продукція та обладнання; поліклініки й амбулаторії, швидка та невідкладна допомога; лікарні та санаторно-курортні заклади; санаторно-профілактичні і протиепідемічні заходи й заклади; дослідження й розробки у сфері охорони здоров'я; інша діяльність у цій сфері);

ж) духовний і фізичний розвиток (фізична культура і спорт; культура та мистецтво; засоби масової інформації; дослідження й розробки у сфері духовного та фізичного розвитку; інша діяльність у цій сфері);

з) освіти (дошкільна освіта; загальна середня освіта; професійно-технічна освіта; вища освіта; післядипломна освіта; позашкільна освіта та заходи з позашкільної роботи з дітьми; програми матеріального забезпечення навчальних закладів; дослідження й розробки у сфері освіти; інші заклади та заходи у сфері освіти);

і) соціальний захист та соціальне забезпечення (соціальний захист на випадок непрацездатності; соціальний захист пенсіонерів; соціальний захист ветеранів війни та праці; соціальний захист сім'ї, дітей і молоді; соціальний захист безробітних; допомога у вирішенні житлового питання; соціальний захист інших категорій населення; дослідження й розробки у сфері соціального захисту; інша діяльність у цій сфері) .

Програмна класифікація видатків та кредитування бюджету використовується у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі. Програмна класифікація видатків та кредитування бюджету щорічно визначається в законі про Державний бюджет України. Формування програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету здійснюється Міністерством фінансів України за спеціальною структурою кодування, а також за пропозиціями головних розпорядників бюджетних коштів під час складання проекту закону про Державний бюджет України у бюджетних запитах [7].

Економічна класифікація видатків бюджету визначає групування видатків бюджетів усіх рівнів за їх економічним змістом. Вона забезпечує чітке розмежування видатків бюджетних установ та одержувачів коштів за їх предметними ознаками (заробітна плата, нарахування, всі види господарської діяльності, виплати населенню, що іменуються як трансферти населенню, тощо).

Такий розподіл видатків дає можливість виділити захищені статті бюджету та забезпечити єдиний підхід до всіх отримувачів бюджетних коштів.

Економічна класифікація використовується для ведення бухгалтерського обліку та звітності. Вона також є дієвим інструментом адміністративного контролю за використанням коштів.

За економічною класифікацією видатки бюджету поділяються на:

- 1) поточні видатки (код 2000) - платежі з бюджету, що направляються на поточне фінансування органів влади і бюджетних установ;
- 2) капітальні видатки (код 3000) - платежі, призначені для придбання основного капіталу, створення державних запасів і резервів, землі і нематеріальних активів, а також капітальні трансферти;
- 3) нерозподілені видатки (код 9000) - кошти резервного фонду бюджету, передбачені у Державному бюджеті України; кошти на створення резервного фонду місцевого бюджету, передбачені рішенням відповідної місцевої ради.

Кожний напрямок видатків має цільове призначення. Наприклад, поточні видатки (2000) за цільовим призначенням спрямовуються на: оплату праці і нарахування на заробітну плату - 2100; використання товарів і послуг - 2200; обслуговування боргових зобов'язань - 2400, поточні трансферти - 2600, соціальне забезпечення -2700. Капітальні видатки (3000) на: придбання основного капіталу - 3100; капітальні трансферти: підприємствам, установам, організаціям; органам державного управління; урядам іноземних держав та міжнародним організаціям; населенню -3200.

Відомча класифікація видатків та кредитування бюджету містить перелік головних розпорядників бюджетних коштів, яким спрямовуються платежі з бюджету. Класифікація видатків та кредитування бюджету за цією ознакою дає можливість здійснювати повний економічний аналіз і контроль за витрачанням бюджетних коштів.

На її основі Державна казначейська служба України складає та веде єдиний реєстр розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів. Головні розпорядники бюджетних коштів визначають мережу розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів

Наприклад, код Міністерства освіти і науки України - 220, Міністерства фінансів України - 350, Антимонопольного комітету України - 601, Рахункової палати України - 651, Тернопільської обласної державної адміністрації - 789 тощо.

Сформована відповідно до вимог Бюджетного кодексу відомча класифікація дає змогу чітко розподіляти відповідальність за виконання функцій (програм) розпорядниками бюджетних коштів [17].

Отже, при чіткому розподілі видатків за різними видами бюджетної класифікацій та виконання всіх вимог законодавства, процес планування видатків стане більш результативним та з'явиться можливість точнішого контролю за цільовим використання бюджетних коштів.

1.2. Інституційні засади планування державних видатків в системі бюджетного регулювання.

Соціально-економічний розвиток кожної країни та рівень життя населення значною мірою залежить від якості розподілу державних фінансових ресурсів та ефективності їх використання. Тому, процес планування державних видатків має здійснюватися якісно та раціонально. Продуктивне планування видатків бюджету сприяє створенню необхідних умов для розвитку виробництва, зовнішньоекономічної діяльності, науки та техніки, соціального захисту населення, підтримки національної безпеки.

Планування видатків державного бюджету має здійснюватися відповідно до принципів. Згідно з ст. 7 Бюджетного кодексу [8] принципами планування видатків Державного бюджету України визначаються:

- 1) принцип збалансованості - повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період;
- 2) принцип повноти - до складу бюджетів підлягають включенню всі надходження бюджетів та витрати бюджетів;
- 3) принцип обґрунтованості - бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку України та розрахунках надходжень бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил;
- 4) принцип ефективності та результативності - при складанні та виконанні бюджету усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання послуг, гарантованих державою при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів;
- 5) принцип субсидіарності - розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача;
- 6) принцип цільового використання бюджетних коштів - бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями;
- 7) принцип справедливості і неупередженості - бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами;

8) принцип публічності та прозорості - інформування громадськості про складання, розгляд, затвердження, виконання видатків Державного бюджету, а також контроль за їх використанням.

У процесі планування державних видатків визначаються орієнтири бюджетної політики, які зумовлені метою і завданнями соціального та економічного розвитку країни. Визначення орієнтирів та планування видатків бюджету здійснюється за допомогою методів формування бюджету.

Методи бюджетного планування:

1. Метод коефіцієнтів (екстраполяції). Базується на застосуванні відповідних коефіцієнтів. За основу беруться показники, які було досягнуто в минулий період, і коригуються з урахуванням відповідних коефіцієнтів, які відображають зміни, що передбачаються в плановий період.

2. Нормативний метод. За основу беруться нормативи, які регламентують види надходжень і видатків. При цьому враховуються економічний стан підприємств, установ, галузей народного господарства, фізичних осіб. Цей метод дає змогу сповна виявити бюджетні резерви і сприяє їх економії.

3. Балансовий. За допомогою цього методу вдається досягти узгодженості між джерелами надходжень та джерелами видатків за видами та регіонами, установити взаємозв'язок із загальною величиною фінансових ресурсів у державі по міністерствах, відомствах, регіонах і відповідними потребами, які можуть бути забезпечені[27].

4. Метод економічного аналізу. З його допомогою шляхом зіставлення планових показників з фактичними визначається рівень виконання бюджетних показників за попередній період. У процесі аналізу даних минулого періоду виявляються причини неповноти акумуляції грошових коштів до бюджету, визначається рівень ефективності використання бюджетних коштів.

5. Програмно-цільовий метод. Особливість програмно-цільового методу полягає у формуванні бюджету за програмами, зосередженні на результатах,

стратегічному підході у плануванні, посиленні відповідальності при виконанні програм, обґрунтованості та аналізі прийнятих бюджетних рішень, прозорості у витрачанні бюджетних коштів. В основу програмно-цільового методу складання бюджету покладено бюджетні програми. Бюджет за програмами спрямовується на досягнення конкретної мети і дає чітке розуміння державним органам та громадськості цільової спрямованості бюджетних коштів та забезпечує прозорість бюджету[2].

При плануванні бюджету за програмно-цільовим методом, спочатку фокусується увага на результаті, який необхідно досягти у секторі соціально-економічного розвитку держави і тільки після цього вирішується питання звідки взяти і які саме фінансові ресурси необхідні для досягнення поставленої мети. Також в цьому процесі здійснюється аналіз інформації з попередніх бюджетних років, для того щоб виявити яких результатів було досягнуто та який обсяг фінансових ресурсів був використаний.

Планування структури державних видатків повинно базуватися не лише на функціях держави, а й враховувати особливості внутрішнього середовища країни, історичні аспекти здійснення бюджетного регулювання, розвиток визначених пріоритетних галузей економіки, стан розвитку економіки країни і бути спрямованими на перспективу. Основною метою держави в процесі здійснення бюджетного регулювання є досягнення максимально ефективного та результативного використання державних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Отже, було досліджено різні точки зору науковців щодо трактування сутності видатків державного бюджету, визначено основні принципи і методи формування бюджетних видатків, що дало змогу розкрити сутність й особливості процесу планування видаткової частини Державного бюджету України.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЗА ВИДАТКАМИ

2.1. Аналіз динаміки і структури видатків державного бюджету.

Одним з пріоритетних завдань держави у процесі бюджетного регулювання видаткової частини бюджету є створення таких умов розподілу фінансових ресурсів держави, за яких державні кошти будуть справедливо розподілені між різними галузями для досягнення максимально раціонального їх використання. Тому, доцільно буде проаналізувати динаміку здійснення державних видатків відповідно до функціональної класифікації.

Таблиця 2.1

Видатки державного бюджету України (функціональна класифікація) за 2015 - 2019 рр. (млн. грн.)

Функціональна класифікація	2015	2016	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення, млн. грн.	Відносне відхилення, %
Загально-державні функції	103116,7	117925,6	142446,9	162949,9	168206,5	65089,8	63,1
Оборона	52005,2	59348,9	74346,2	97024,0	106627,7	54622,5	105,0
Громадський порядок, безпека, судова влада	54643,4	71671,1	87845,0	116875,6	140151,2	85507,8	156,5
Економічна діяльність	37135,4	31412,3	47000,1	63600,7	72365,1	35229,7	94,9
Охорона навколишнього середовища	4053,0	4771,6	4739,9	5241,2	6316,2	2263,2	55,8
Житлово-комунальне господарство	21,5	12,5	16,9	296,9	108,0	86,5	402,3
Охорона здоров'я	11450,4	12456,3	16729,1	22617,9	38561,6	27111,2	236,8
Духовний та фізичний розвиток	6619,2	4958,9	7898,1	10107,1	9967,0	3347,8	50,6
Освіта	30185,7	34825,4	41140,2	44323,4	51657,6	21471,9	71,1
Соціальний захист та соціальне забезпечення	103700,9	151965,5	144478,3	163865,6	218628,6	114927,7	110,8

Міжбюджетні трансферти	173980,0	195395,3	272602,9	298939,7	260302,0	86322	49,6
Всього	576911,4	684743,4	839243,7	985842,0	1072891,5	495980,1	86,0

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України [25].

Проаналізувавши видатки державного бюджету за функціональною класифікацією, ми помітили, що загальна сума видатків за кожною функцією мала стійку тенденцію до збільшення, загальна сума видатків у 2019 році порівняно з 2015 зросла на 459 980,1 млн. грн., зокрема найбільше зросли видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, більше ніж вдвічі, за 5 проаналізованих років ці видатки зросли на 114 927,7 млн. грн., видатки на оборону за проаналізований період зросли на 54 622,5 млн. грн., видатки на громадський порядок, безпеку, судову владу у 2019 році, порівняно з 2015 роком зросли на 85 507,8 млн. гривень.

Видатки на оборону у 2019 році, порівняно з 2018 роком збільшилися майже на 10%, це зумовлено рішенням Міністерства оборони України щодо збільшення не менш як на 30% розмірів грошового забезпечення військовослужбовців, оснащення військ сучасним озброєнням та військовою технікою, а також матеріально-технічне оновлення військ, у першу чергу залучених до операції Об'єднаних сил.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення є найбільш ваговим показником у структурі видатків бюджету, за проаналізований період у середньому вони склали 19% від усіх інших видів видатків. Не зважаючи на значний обсяг фінансування даної сфери, соціальний розвиток не перебуває на належному рівні, коштів бюджету зазвичай вистачає лише на поточне утримання соціальної сфери. Найбільшу частку у видатках соціальної сфери посідають видатки на соціальний захист пенсіонерів, за проаналізованих 5 років майже 17% від всіх бюджетних видатків складають саме видатки на пенсійне забезпечення.

Також можна помітити, що найменшу частку у структурі видатків за проаналізований період складають видатки на охорону навколишнього

середовища і становлять у середньому за 5 років 0,6 %, видатки на духовний та фізичний розвиток – у середньому 0,95%, видатки на охорону здоров'я – в середньому 2,3%, видатки на освіту – 4,9% в середньому.

Починаючи з 2018 року відбулося значне збільшення видатків на охорону здоров'я, у 2019 році, порівняно з 2017 роком у структурі видатків вони збільшилися на 1,6%. 13 квітня 2020 року Верховна Рада України на позачерговому пленарному засіданні прийняла Закон про внесення змін Держбюджету на 2020 рік, яким сформовано Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками. Обсяг фонду становить 64,7 млрд гривень. Видатки Міністерства охорони здоров'я збільшено на 15,4 млрд грн із 115,9 млрд грн до 131,3 млрд гривень.

Функціонування країни та її розвиток неможливі без бюджетного фінансування різних програм розвитку та утримання державного апарату для забезпечення його безперебійної роботи. Тож, слід проаналізувати структуру державних видатків відповідно до економічної класифікації.

Таблиця 2.2

Видатки державного бюджету України (економічна класифікація) за 2015 - 2019 рр. (млн. грн.)

Економічна класифікація	2015	2016	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення, млн. грн.	Відносне відхилення, %
Поточні видатки	559 429	658 517	769 770	942 537	998 943	439514,00	78,6
Капітальні видатки	17 482	27 574	26 205	91 090	73 949	56467,00	323,0
Інше	-	-	-	509	-	-	-
Всього	576 911	686 091	795 974	1 034 136	1 072 891	495980,00	86,0

Джерело: складено автором за [10].

Дослідивши державні видатки за економічною класифікацією, можна побачити, що за весь аналізований період поточні видатки значною мірою

переважають над капітальними. У 2015-2017 роках капітальні видатки коливалися від 3% до 4% загальної суми видатків, а у 2018 році становили майже 10% від загальної суми видатків та у 2019 році – майже 8% відповідно. Тому, можна стверджувати, що за останні два роки капітальні видатки значно зміцнили свої позиції у структурі державних видатків, цей процес має позитивно вплинути на ріст та розвиток економіки, стимулювання інвестиційних процесів, капітальне будівництво та створення державних резервів.

Безумовно поточні видатки посідають важливе місце в процесі бюджетного регулювання, значну частку в їх структурі займають видатки на оплату праці державним службовцям в середньому за аналізований період становлять 16,5% від поточних видатків, видатки на обслуговування боргових зобов'язань (13%), видатки на соціальне забезпечення (19%), видатки на використання товарів та послуг (15%). За рахунок поточних видатків держава може фінансувати діяльність державних підприємств, установ та організацій, соціальний захист населення, здійснення оплати праці працівників бюджетних установ, придбання необхідних державним установам матеріалів та багато іншого.

Провівши аналіз структури державних видатків відповідно до економічної класифікації, доцільно буде детально дослідити динаміку та структуру поточних видатків бюджету.

Таблиця 2.3

Структура поточних видатків державного бюджету України за 2015 - 2019 рр. (млн. грн.)

Поточні видатки	2015	2016	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення, млн. грн.	Відносне відхилення, %
Оплата праці	79 855	105 348	105 967	173 218	210 073	130 218	163,1
Пенсії	95 882	143 765	134 650	151 265	182 886	87 004	90,7

Відсотки за запозиченнями	86 808	97 374	111 480	128 383	119 934	33 126	38,2
Дослідження та регіональні програми	37 536	43 565	55 624	68 667	78 314	40 778	108,6
Поточні трансферти підприємствам	10 139	7 999	13 701	13 839	13 386	3 247	32,0
Предмети та обладнання	13 123	15 143	15 426	21 269	20 686	7 563	57,6
Комунальні послуги	5 578	6 474	7 771	9 423	9 364	3 786	67,9
Продукти харчування	4 303	4 544	5 053	5 565	5 666	1 363	31,7
Медикаменти	5 613	6 221	8 305	10 024	10 037	4 424	78,8
Стипендії	43	44	3 932	3 898	3 716	3 673	8541,9
Поточні трансферти за кордон	1 607	1 793	2 757	1 726	1 054	-553	-34,4
Поточні міжбюджетні трансферти	171 347	190 071	258 263	285 391	240 887	69 540	40,6
Інше	47 594	36 176	46 840	69 870	102 941	55 347	116,3
Всього	559 429	658 517	769 770	942 537	998 943	439 514	78,6

Джерело: складено автором за [10].

Згідно з табл. 2.3 за останні 5 років найбільша частка видатків спрямовувалася на фінансування поточних міжбюджетних трансфертів, особливо у 2018 році, поточні міжбюджетні трансферти становили 30% до загальної суми поточних видатків. Для збалансування бюджетів усіх ланок бюджетної системи застосовується такий інструмент бюджетного регулювання, як міжбюджетні трансферти. Перерозподільні процеси забезпечуються шляхом фінансового вирівнювання, тобто приведення у відповідність витрат бюджетів із гарантованим державою мінімальним рівнем соціальних послуг, та зменшення регіональних диспропорцій у рівнях бюджетних видатків[30].

У 2017 році взаємовідносини з державним бюджетом мали 998 бюджетів (без непідконтрольних територій - 34), у тому числі 24 обласні бюджети, 148 бюджетів міст обласного значення, бюджет м. Києва, 459 районних бюджетів, 366 бюджетів об'єднаних територіальних громад.

Слід зазначити, що кількість бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, щорічно збільшується у зв'язку із утворенням об'єднаних територіальних громад відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»[14].

Так, у 2018 році їх кількість збільшилась на 47, тобто з 2018 року взаємовідносини з державним бюджетом мали 1045 місцевих бюджетів і у державному бюджеті відповідно збільшились видатки на фінансування міжбюджетних трансфертів.

Також вагома частка видатків була спрямована на фінансування пенсій, за проаналізований період коливалось від 16 до 22% від поточних видатків, найбільше коштів було виділено у 2016 році (22%). Таке підвищення було зумовлено змінами в пенсійному забезпеченні, а саме - збільшення прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність майже на 12%, відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» [13]. Згідно з статтею 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється на рівні прожиткового мінімуму, у зв'язку з цим з 1 травня і з 1 грудня 2016 року було підвищено мінімальний розмір пенсії [15].

Крім того, вагому частку у поточних видатках бюджету становлять видатки на оплату праці та відсотки за запозиченнями. Збільшення видатків на оплату праці відбувалось з кожним роком, у 2015 році видатки на оплату праці становили 14% відносно поточних видатків, у 2016 році – 16%, у 2017 – 14%, у 2018 – 18%, у 2019 – 21%. На мою думку таке зростання має позитивно вплинути на соціальний розвиток та рівень життя працівників державного сектору, це явище

може посприяти збільшенню купівельної спроможності громадян, а в майбутньому збільшення надходжень від різних видів податків.

Видатки на погашення відсотків за запозиченнями за проаналізований період збільшилися на 33 126 млн. грн. З 2015 року по 2019 рік ці видатки зменшилися по відношенню до загальної суми поточних видатків, так у структурі поточних видатків вони становили у 2015 році – 16%, у 2016 – 15%, у 2017 – 15%, у 2018 – 14%, у 2019 – 12%. Це могло бути спричиненим збільшенням інших статей витрат бюджету, адже боргове зобов'язання України, нажаль, зростає з кожним роком.

Найменшу частку у структурі поточних видатків займають видатки на: поточні трансферти за кордон за останні 5 років вони коливалися від 0,1 % до 0,4%; комунальні послуги (0,1%); продукти харчування (0,7%); стипендії (0,15%); медикаменти(1%).

Проведемо аналіз структури та динаміки капітальних видатків державного бюджету.

Таблиця 2.4

Структура капітальних видатків державного бюджету України за 2015 - 2019 рр. (млн. грн.)

Капітальні видатки	2015	2016	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення, млн. грн.	Відносне відхилення, %
Капітальні трансферти підприємствам	3 067	5 602	7 628	30 965	23 324	20 257	660,5
Капітальний ремонт	2 790	3 099	4 917	10 366	8 245	5 455	195,5
Предмети та обладнання довгострокового користування	4 602	9 139	7 612	14 686	12 648	8 046	174,8
Капітальне будівництво	2 614	2 399	4 714	13 533	8 234	5 620	215,0
Капітальні трансферти населенню	163	258	81	472	297	134	82,2

Земля та нематеріальні активи	1 281	299	725	1 198	1 602	321	25,1
Державні запаси	333	106	528	589	140	-193	-58,0
Капітальні міжбюджетні трансферти	2 633	6 672	-	19 282	19 415	16 782	637,4
Інше	-	-	-	-	45	-	-
Всього	17 482	27 574	26 205	91 090	73 949	56 467	323,0

Джерело: складено автором за [10].

Спираючись на дані табл. 2.4, можна стверджувати, що протягом останніх п'яти років капітальні видатки державного бюджету коливалися як в сторону збільшення так і зменшення з кожним роком, але в цілому відбулося збільшення капітальних видатків у 2019 році на 56 467 млн. грн., порівняно з 2015 роком.

У структурі капітальних видатків за останні 5 років найбільшу частку займають видатки на капітальні трансферти підприємствам. У 2015 році капітальні трансферти підприємствам склали 18% від капітальних видатків, у 2016 – 20%, у 2017 – 29%, у 2018 – 34%, у 2019 – 32%. Збільшення трансфертів підприємствам свідчить про розвиток державних підприємств, виділення коштів на капітальний розвиток підприємств матиме позитивний вплив на розвиток економіки країни в майбутньому.

Видатки на капітальні міжбюджетні трансферти теж займають вагому частку у структурі капітальних видатків. У середньому за проаналізований період ці видатки становили близько 22% від капітальних видатків та мали стійку тенденцію до збільшення з кожним наступним роком.

З одного боку, збільшення видатків на капітальні міжбюджетні трансферти є необхідним для врівноваження темпів розвитку окремих територій та підтримки діяльності місцевих органів влади. З іншого боку, науковець В. Кромвель [41] наводить деякі емпіричні докази того, що міжбюджетні капітальні трансферти можуть викликати диспропорцію у співвідношенні між створенням нової інфраструктури й обслуговуванням наявних фондів. Тобто надання

міжбюджетних капітальних трансфертів може стимулювати своєрідну “споживацьку” поведінку органів місцевого самоврядування, що може негативно вплинути на ефективність використання таких трансфертів.

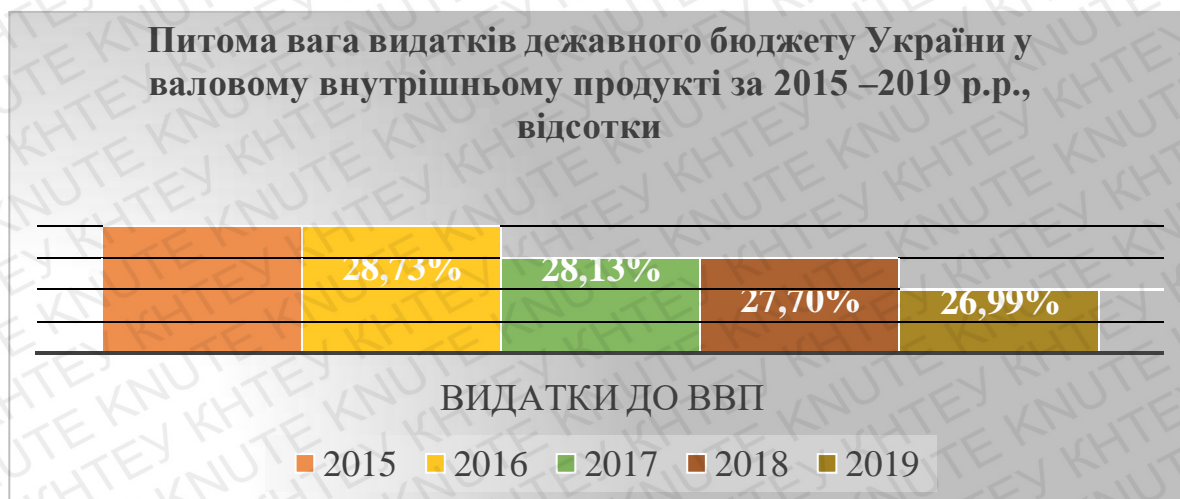
Видатки на капітальний ремонт та капітальне будівництво так само займають досить велику частку у капітальних видатках – 16% та 14% відповідно у середньому за 5 останніх років.

Виділення коштів на фінансування капітального ремонту та будівництва створює умови для розвитку капітальної інфраструктури країни. Розвиток капітальної інфраструктури може мати як позитивні наслідки (переваги від наявності транспортних шляхів), так і негативні (вплив екологічного забруднення в одних регіонах на інші), тому для максимізації суспільної вигоди важливо сприяти позитивним і запобігати негативним наслідкам.

Найменшу частку у структурі капітальних видатків займають капітальні трансферти населенню та державні запаси. За проаналізований період видатки на здійснення капітальних трансферті населенню у структурі капітальних видатків становили 0,6 % у середньому, а видатки на придбання державних запасів – 1%.

З метою більш глибокого дослідження державних видатків, проведемо аналіз питомої ваги видатків державного бюджету у валовому внутрішньому продукті за 2015 – 2019 роки (рис 2.1).

Рисунок 2.1

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України [10].

Після проведення аналізу динаміки питомої ваги видатків державного бюджету у ВВП спостерігаємо тенденцію поступового зниження даного показника, за аналізований період питома вага знизилася майже на 2 в. п.

Скорочення видатків державного бюджету відносно ВВП свідчить про зменшення участі держави у загальних споживчих та інвестиційних витратах економіки, що, з одного боку, може мати позитивний вплив на розвиток приватного сектору економіки, але з іншого може обмежити можливості держави надавати якісні соціальні послуги та гарантії незахищеним верствам населення.

2.2. Оцінка ефективності виконання державних видатків.

У процесі використання бюджетних коштів термін “ефективність виконання державних видатків” відіграє важливу роль, через те, що, надає змогу оцінити якість проведених соціальних робіт, наданих послуг населенню, закуплених матеріалів. Ефективність в соціально-економічному розумінні дозволяє кількісно оцінити досягнуті результати і ефекти від здійснення видатків з бюджету.

Таким чином, оцінка ефективності виконання державних видатків виступає вагомим фактором удосконалення та оптимізації структури державних видатків. Це порівняння, з однієї сторони, ефекту і соціально-економічних наслідків, а з іншої – залучених ресурсів у досягненні конкретної цілі.

Використання фінансових ресурсів держави через бюджетну систему проводиться здебільшого з однією метою – для виконання певних соціально-економічних цілей, покращення ситуації з екологією.

Саме тому, оцінка ефективності державних видатків є безперечно важливою, з огляду на те, що рівень ефективності використання державних коштів дає змогу обійти бюджетні ризики в майбутньому, забезпечити фінансову стабільність, впевнено прямувати у сторону соціально-економічного розвитку.

З метою оцінки ефективності виконання державних видатків, слід проаналізувати розподіл видатків по загальному та спеціальному фондах та дослідити скільки було заплановано видатків, а скільки фактично виконано за 5 останніх років.

Таблиця 2.5

Аналіз динаміки запланованих та виконаних державних видатків за 2015 - 2019 рр. (млн. грн.)

Показники Роки	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
2015	554 592	544 652	44 881	32 260	599 472	576 911
2016	647 222	642 605	61 356	42 279	708 579	684 884
2017	767 984	757 521	102 506	81 932	870 490	839 453
2018	905 893	884 166	128 533	101 686	1 034 426	985 852
2019	982 602	952 965	146 919	122 157	1 129 520	1 075 122
Абсолютне відхилення, млн. грн.	428 010	408 313	102 038	89 897	530 048	498 211
Відносне відхилення, %	77,2	75,0	227,4	278,7	88,4	86,4

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України [24].

Табл. 2.5 ілюструє зміну видатків загального та спеціального фондів, а також видатків державного бюджету в цілому. Спираючись на даний аналіз можна стверджувати, що виконані видатки загального фонду збільшились за 5 проаналізованих років на 408 313 млн. грн., а виконані видатки спеціального фонду збільшились на 89 897 млн. грн.

Видатки загального фонду з кожним роком збільшувались поступово, що ж стосується видатків спеціального фонду, то у 2017 році відбулося значне збільшення виконаних видатків майже вдвічі.

Також спостерігаємо значне перевищення видатків загального фонду над видатками спеціального фонду. Частка виконаних видатків спеціального фонду у 2015 та 2016 роках становила 6% від загальної суми виконаних видатків, у 2017 та 2018 роках – 10% та у 2019 році – 11%. Заплановані видатки спеціального фонду у 2015 році становили 7% від загальних запланованих видатків, у 2016 році – 9%, у 2017 та 2018 роках - 12%, у 2019 році – 13%.

Суттєва розбіжність між рівнями виконання планових показників за спеціальним фондом державного бюджету спостерігається щороку та свідчить, з одного боку, про неповноту планування таких показників, а з іншого боку - про неготовність головних розпорядників коштів державного бюджету використати наявні ресурси, що призводить до накопичення залишків коштів за спеціальним фондом і є свідченням неефективного управління фінансовими ресурсами [28].

Рисунок 2.2

Динаміка виконання видатків Державного бюджету України за 2015-2019 рр., %

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України [24].

Проаналізувавши динаміку виконання видатків державного бюджету, можна побачити, що за 5 проаналізованих років недовиконання видатків не перевищувало 5%. У 2018 та 2019 роках відбулося найбільше недовиконання видатків державного бюджету, це значить, що за більшістю бюджетних програм видатки менші, ніж планувалося. Недовиконання видатків відбулося внаслідок прийняття неефективних управлінських рішень, неналежного планування, низької виконавської дисципліни учасників бюджетного процесу. Зокрема, затвердження паспортів бюджетних програм та прийняття порядків використання коштів державного бюджету переважно відбувалося з порушенням установлених строків [28].

Аналізуючи видатки доцільно їх порівняти з доходами, так як вони разом з розміром дефіциту державного бюджету виступають важливим фактором впливу на видатки бюджету.

Порівнюючи доходи і видатки за 2015-2019 рр., можна зробити висновок про дефіцит державного бюджету за весь аналізований період, тобто видатки перевищують доходи(табл. 3.2).

Таблиця 2.6

Аналіз доходів і видатків Державного бюджету України у 2015-2019 рр., млн. грн.

Роки	Доходи	Видатки	Кредитування	Абсолютне відхилення, млн. грн.
2015	534 694,8	576 911,4	2 950,9	-45 167,5
2016	616 274,8	684 743,4	1 661,6	-70 130,2
2017	793 265,0	839 243,7	1 870,9	-47 849,6
2018	928 108,3	985 842,0	1 514,3	-59 247,9
2019	998 278,9	107 2891,5	3 437,0	-78 049,5

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України [25].

З проведеного дослідження можна помітити, що дефіцит бюджету не є стабільним і за останні 5 років відбувалося значне коливання даного показника. Постійне збільшення та зменшення бюджетного дефіциту свідчить про незбалансованість бюджету та складнощі у процесі проведення бюджетного регулювання.

За аналізований період найбільшого значення бюджетний дефіцит досяг саме у 2019 році, це може негативно вплинути на економічний розвиток країни, а також прямо вплинути на збільшення видатків у майбутньому. Адже, зазвичай основним джерелом покриття дефіциту державного бюджету виступають залучені на кредитних умовах фінансові ресурси, що в свою чергу призводить до росту державного боргу і в подальшому значною мірою можуть збільшитись видатки бюджету на обслуговування державного боргу.

Тому, проведемо аналіз динаміки державного боргу та гарантованого державою боргу України.

Таблиця 2.7

**Динаміка державного боргу та гарантованого державою боргу
України за 2015-2019 рока, млн. грн.**

Роки	Загальний борг	Зовнішній борг	Внутрішній борг
2015	1 572 180,2	1 042 719,6	529 460,6
2016	1 929 758,7	1 240 028,7	689 730
2017	2 141 674,4	1 374 995,5	766 678,9
2018	2 168 627,1	1 397 217,8	771 409,3
2019	1 998 275,4	1 159 221,6	839 053,8
Абсолютне відхилення, млн. грн.	426 095,2	116 502	309 593,2
Відносне відхилення, %	27,1	11,2	58,5

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України [25].

Упродовж останніх 5 років державний борг України мав тенденцію до стійкого зростання, у 2019 році загальний борг зріс на 426 095,2 млн. грн., порівняно з 2015 роком. Зростання боргу не є гарним показником для соціально-економічного розвитку держави. Даний процес потребує удосконалення механізму управління державним боргом, що допоможе у майбутньому Україні мати можливість розрахуватися зі своїми боргами без накладання санкцій та штрафів. Для того щоб брати нові кредити країні слід досконало аналізувати ситуацію з вже існуючими боргами, запланувати всі видатки бюджету для погашення цих боргів і тільки після цього планувати нові кредити за необхідністю.

Лише у 2019 році загальний борг трохи зменшився на 170 351,7 млн. грн., порівняно з 2018 роком.

З даної таблиці можна побачити, що в Україні саме зовнішній державний борг набагато перевищує внутрішній державний борг і з кожним роком розрив збільшується, особливо це помітно у період з 2015 року по 2016 рік, у 2015 році зовнішній державний борг перевищував внутрішній державний борг на 513 259 млн. грн., а вже у 2016 різниця між зовнішнім та внутрішнім боргами становила 550 298,7 млн. гривень. У подальші роки, починаючи з 2016 року, бачимо що зовнішній державний борг перевищує внутрішній державний борг приблизно на 50 %, і це є суттєвою різницею. Тому можна стверджувати, що Україна не спроможна за рахунок власних ресурсів та залучених ресурсів на власній території виконувати свої повноваження в повній мірі, тому для покриття всіх видатків та нормального соціального і економічного розвитку держави, країна змушена залучати кошти у інших суверенних країн та міжнародних фінансово-кредитних організацій.

Отже, у даному розділі ми детально дослідили та проаналізували структуру державних видатків відповідно до функціональної та економічної класифікації,

вплив зміни питомої ваги видатків державного бюджету у ВВП на економічний розвиток країни, розподіл видатків на спеціальний та загальний фонди, динаміку виконання державних видатків, взаємозв'язок видатків та доходів бюджету, а також вплив державного боргу на зміну видаткової частини бюджету.

Після проведення дослідження, з'ясували, що в Україні існує проблема з недофінансуванням видатків, збільшенням державного боргу, неспромога самостійно фінансувати всі необхідні завдання та програми для соціально-економічного розвитку держави. Тому, у подальшому слід збільшити фінансування, за рахунок оптимізації дохідної частини бюджету, пошуку нових шляхів акумуляції фінансових ресурсів до бюджету, зменшення рівня тіньової економіки в країні та збільшення контролю за виконанням та ефективним використанням державних видатків.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЛАНУВАННЯ І ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНИХ ВИДАТКІВ

3.1. Шляхи оптимізації видатків державного бюджету.

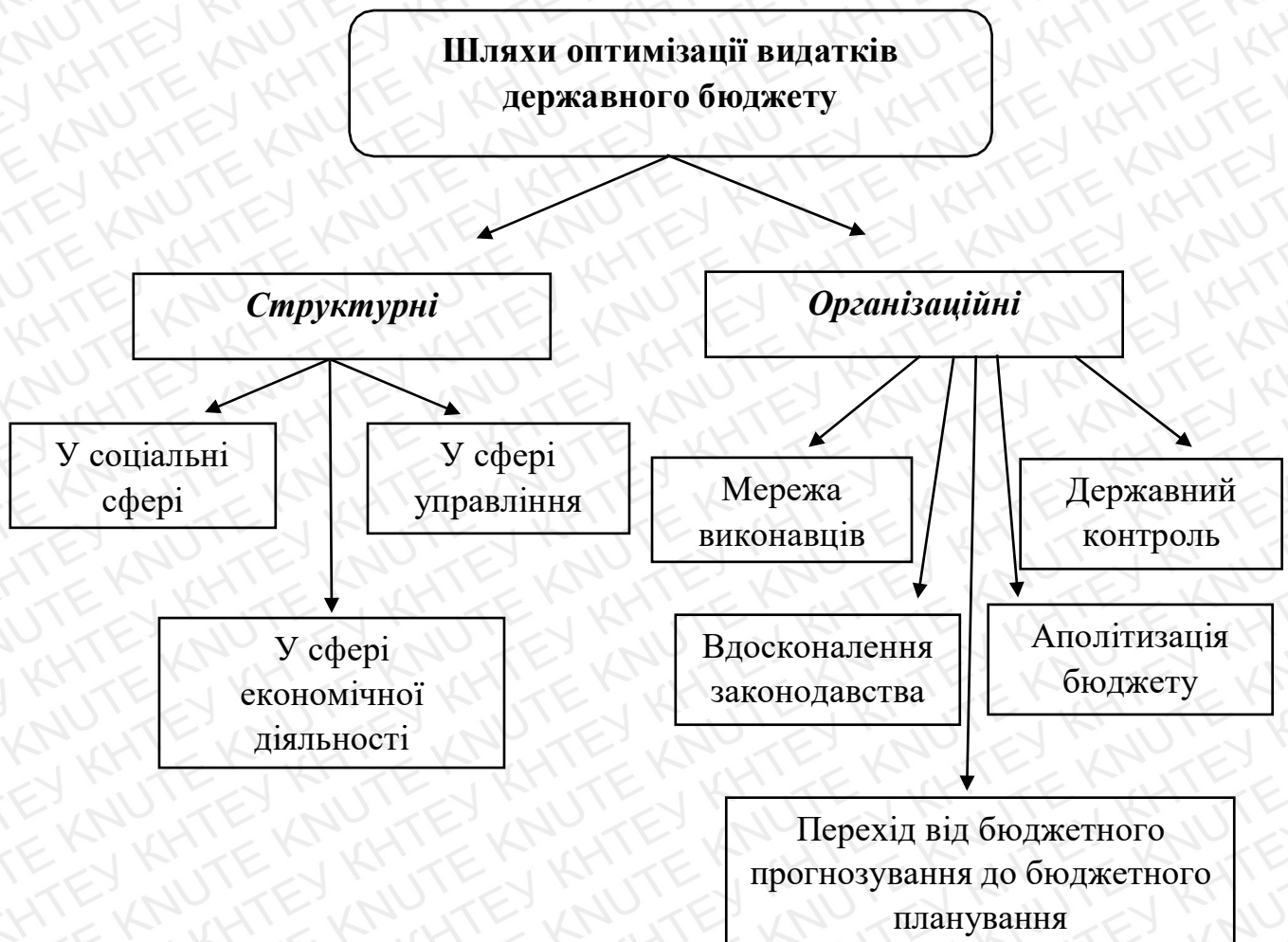
При обмеженості фінансових ресурсів в Україні надзвичайно важливим постає питання оптимізації обсягу та структури державних видатків. Саме через державний бюджет розподіляється найбільша частка фінансових ресурсів, тому, раціональний підхід до планування бюджету та його виконання є важливим фактором розвитку соціально-економічної політики держави. Тобто, це питання здійснення досліджень у цьому напрямі є необхідним і складає практичний та науковий інтерес.

Після проведення дослідження державних видатків за останніх 5 років, ми помітили, що частка видатків постійно коливається, а структура видатків не є достатньо ефективною. В Україні, так як і в будь-якій іншій державі, питання оптимізації державних видатків є досить актуальним.

Вирішенням проблеми оптимізації напрямів використання бюджетних коштів займалося багато вчених. Найбільш вагомий внесок в розвиток даного напрямку внесли такі вітчизняні вчені: Л. Омелянович, Т. Жибер, В. Кодацький, К. Павлюк, К. Телюк та інші [6, 26, 19, 12, 34].

Проаналізувавши роботи вітчизняних науковців (Л. Омелянович, Т. Жибер, В. Кодацький, К. Павлюк, К. Телюк) з питань шляхів оптимізації державних видатків, ми дійшли висновку, що усі шляхи можна поділити на структурні та організаційні (рис. 3.1.).

Шляхи оптимізації обсягу та структури витратів державного бюджету

Джерело: складено автором за даними [6, 26, 19, 12, 34].

Структурні шляхи оптимізації витратів посідають головне місце в процесі оптимізації структури та обсягу державних витратів. Ці шляхи стосуються зміни виокремлення пріоритетів фінансування, а саме:

1. Шляхи оптимізації у сфері економічної діяльності – збільшення витратів державним підприємствам для сприяння стабілізації. Першочергово фінансуються паливно-енергетичний комплекс, обробна промисловість та сільське господарство. Це обумовлено тим, що для паливно-енергетичного комплексу в Україні наявна велика кількість корисних копалин, для сільського

господарства сприятливі кліматичні умови і родючі землі, а для обробної промисловості – високоякісна сировина, яка спочатку експортується за кордон та після переробки повертається до України. Також приватизація державного майна дасть можливість зменшення навантаження на державний бюджет, адже продаж частки, що не перевищуватиме 49% дасть можливість державі здійснювати керівництво та повний контроль за діяльністю підприємства.

2. Шляхи оптимізації у соціальній сфері – збільшення видатків на соціальну сферу (зміни рівня мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму), також надавати переваги при проведенні спонсорства, благодійництва та меценатства, що полягає у наданні відстрочки чи розстрочки сплати податків або наданні податкових пільг, також підтримки культури, недержавних організацій. Для прикладу, у Європі надходження відпродажу національно-культурного продукту становлять близько 30% державних надходжень [26, с. 31-33].

3. У сфері управління – зменшення до оптимального рівня (стабілізація) видатків на утримання органів державно влади і управління, судів і прокуратури, а також упорядкування структури названих органів. Цей захід є доволі важливим і складним, оскільки видатки на загальнодержавні функції мають тенденцію до зростання, що також впливає і на структуру видатків з Державного бюджету України.

Тобто, зменшення рівня видатків на управління створить умови для спрямування коштів у сфері, яким необхідні інвестиції для ефективного економічного розвитку з метою підготовки підґрунтя для забезпечення високого ступеня соціального захисту та фінансового забезпечення громадян. Вищезазначені шляхи допомагатимуть оптимізації обсягу та структури державних видатків, але не зможуть вплинути на цільове та ефективне витрачання коштів державного бюджету. З цього випливає необхідність реалізації організаційних шляхів оптимізації видатків.

Стосовно організаційних шляхів, то в наш час вони набувають важливого значення. Зумовлено це тим, що зниження рівня виконання бюджету по видатках дуже часто пов'язано з процесом розподілу видатків між розпорядниками бюджетних коштів, а також неефективним виконанням бюджетних програм. Серед цих шляхів оптимізації видатків важливе значення мають такі:

1. Затвердження обґрунтованого та ефективного бюджету. Процес планування державних видатків має базуватися на принципах бюджетної класифікації видатків відповідно до Бюджетного кодексу України. При виконанні видатків необхідно чітко дотримуватись правил та вимог, встановлених у бюджетному законодавстві з метою ефективного використання державних фінансових ресурсів.

2. Організація якісного державного контролю за цільовим використанням бюджетних коштів. Недостатня ефективність державного контролю призводить до розгортання негативних процесів в економіці країни. Разом з тим, перед виділенням фінансової допомоги регіонам, слід спершу перевірити, наскільки ефективно та раціонально вона використовувалася в минулі роки. Якщо ж буде виявлено неефективне використання бюджетних ресурсів, то правильним буде таким регіонам фінансової допомоги не виділяти.

3. Найголовніше – це узгодженість бюджетного і податкового законодавства відповідно тих норм, які забезпечують збалансованість дохідної та видаткової частин бюджету та мінімізують кількість внесених змін до діючих законів протягом бюджетного періоду. Так як, державні видатки «носять публічний характер і виникають виключно на підставі нормативно-правових актів», то державі необхідно мати дієві правові норми та ефективні методи регулювання та управління потоками бюджетних коштів [34, с. 138].

Досягнення оптимального обсягу державних видатків можливе за наявності законодавчої бази, чинність якої не призводить до збільшення державних витрат.

Важливим є те, що при обмеженості бюджетних ресурсів вирішити всі економічні та соціальні проблеми неможливо. Тому, слід спочатку виділяти фінансові ресурси, на ті заходи, які вимагають першочергової уваги.

4. Оптимізація мережі виконавців бюджетних програм для того, щоб на одне завдання припадала мінімальна їх кількість [12, с. 81]. Це збільшить рівень відповідальності виконавців перед державою та надасть можливість більш точно контролювати використання бюджетних коштів за їх цільовим призначенням.

5. Перехід від бюджетного прогнозування до бюджетного планування покладаючись на досвід багатьох країн світу (США, Австралії), що надасть змогу поставити стратегічні цілі та визначити шляхи їх реалізації. Саме тому, з'явиться можливість виявлення недоліків в бюджетній політиці країни та в подальшому пошук шляхів їх усунення.

Таким чином, проведення всіх перелічених шляхів сприятиме оптимізації державних видатків і дозволить розробити та впровадити раціональну фінансово-бюджетну політику, в якій буде враховано досвід розвинутих країн світу, що в кінцевому підсумку створить умови для ефективного формування та розподілу видатків бюджету, а також цільового їх використання.

В Україні однією з проблемних ланок вважається соціальна сфера. Тому що, такі установи як школи, дитячі будинки, інтернати та лікарні є не прибутковими. Через це велика частка державних видатків спрямовується саме на соціальне забезпечення та фінансування надання соціальних послуг населенню.

Також важливим моментом реформування видаткової частини державного бюджету є не лише зменшення державних видатків, а й збільшення доходів бюджету. Перш за все сприяти збільшенню доходи не варто за рахунок адміністративного тиску, бажано створити стимул для своєчасної та повної сплати податків. Необхідно зменшити податкові пільги, але таким чином, щоб це

не стало тягарем для платників податків. Оскільки пільги при сплаті податків одного підприємства призводить до підняття рівня податкових ставок для іншого, що в результаті примушує підприємців приховувати свої доходи. Одержання податкових пільг має насамперед залежати від виду діяльності та корисного ефекту для розвитку економіки країни та суспільства.

Водночас, слід організувати відповідну систему формування та розподілу державного бюджету, яка б змогла стимулювати як органи влади, так і підприємців збільшувати доходи та раціонально їх використовувати. Для цього необхідна податкова реформа, за рахунок якої будуть встановлені нові види та ставки податків.

Разом з тим наявна проблема фінансування та обслуговування державного боргу. Існування боргу не вважається негативним явищем, тому що більшість розвинутих країн мають державний борг. Тільки такі держави ведуть жорсткий контроль державних запозичень та способів їх покриття. Для нашої країни характерне швидке збільшення державного боргу без організації пошуку джерел його покриття у майбутньому. Це може призвести до підвищення темпів інфляції, нестабільності грошових потоків і як наслідок – дестабілізація економіки.

Тому Бюджетним кодексом України слід визначити такий регламент прийняття рішень, який був би спроможний забезпечити досягнення конкретних результатів. Щодо процесу бюджетного планування, то процес розгляду та затвердження бюджету необхідно розподілити на два етапи, а не на один. Тоді, першим етапом буде затвердження головних параметрів бюджету – бюджетного дефіциту (у співвідношенні до ВВП та у абсолютному вираженні), доходів та видатків бюджету. Другим етапом буде затвердження державних видатків.

Вдосконалення процесу здійснення бюджетної політики можливе за використання програмно-цільового методу планування державних видатків, за рахунок раціонального розподілу обмеженого обсягу бюджетних видатків,

встановлення пріоритетних галузей розвитку економіки та використання бюджетних коштів відповідно до їх цільового призначення.

З метою досягнення ефективного розподілу бюджетних ресурсів в умовах їх обмеженості, забезпечення більш ефективного їх використання, підвищення прозорості бюджетного процесу, встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання, підвищення якості надання державних послуг, доступності бюджету для суспільства починаючи з 2002 року був запроваджений програмно-цільовий метод планування бюджету. Програмно-цільовий метод складання бюджету або принцип планування бюджету за бюджетними програмами – є системою прийняття управлінських рішень на всіх стадіях бюджетного процесу щодо розподілу бюджетних ресурсів шляхом планування, виконання бюджетних програм та аналізу їх результативності на предмет досягнення поставлених цілей, отримання кінцевого результату[38, с. 222].

При плануванні бюджету за програмно-цільовим методом, спочатку фокусується увага на результаті, який необхідно досягти у секторі соціально-економічного розвитку держави і тільки після цього вирішується питання звідки взяти і які саме фінансові ресурси необхідні для досягнення поставленої мети. Також в цьому процесі здійснюється аналіз інформації з попередніх бюджетних років, для того щоб виявити яких результатів було досягнуто та який обсяг фінансових ресурсів був використаний. Тобто програмно-цільовий метод здійснює вплив на кожну стадію бюджетного процесу.

Крім того, одним із варіантів оптимізації державних видатків є здійснення бюджетної децентралізації. Тому що, питання раціонального розподілу повноважень та фінансових ресурсів між центральними органами влади та місцевими є одним з найважливіших у контексті підвищення ефективності бюджетної системи України. Дотації вирівнювання так і лишаються головним джерелом покриття місцевих видатків. Велика кількість адміністративно-

територіальних одиниць за рахунок власних податків і зборів формують всього 2% власних доходів, тоді як у Європейських країнах частина місцевих податків і зборів займає 30% місцевих доходів. Безумовно не можливо за декілька років досягнути поставленого результату, лише через п'ять-шість років буде можливість спостерігати за змінами як у державних, так і у місцевих доходах. З кожним роком місцеві доходи збільшуються на декілька відсотків – результат помітний, однак не значний.

3.2. Міжнародний досвід планування державних видатків.

У зарубіжних країнах світу існує багато спільних рис планування державних видатків, але деяка частина позицій трохи відрізняється. Особливості планування видатків в більшій мірі обумовлені державним устроєм країн та специфікою їх державного управління. Протягом досить тривалого часу більшість зарубіжних країн в процесі бюджетного планування зазвичай використовували програмно-цільовий метод, адже саме він визнаний ними "як найефективніший в організації державних витрат" [29, с. 336]. В основу програмно-цільового методу покладено підхід, щодо якого спершу визначаються результати, яких необхідно досягти, а вже потім вирішується питання про те, які саме фінансові ресурси необхідні для досягнення цих результатів.

Незважаючи на деякі відмінності у застосуванні програмно-цільового методу загальними рисами, притаманними йому в Австралії, Канаді, Новій Зеландії, США, Японії, країнах Європейського Союзу та пострадянського простору, є:

- середньострокова перспектива для планування бюджетної політики й показників бюджету (за іншими методами бюджетне планування здійснюється, як правило, тільки на один рік);

- оцінка економічного розвитку в середньостроковій перспективі як основа для розрахунку бюджетних показників (а не тільки фактичні дані по програмах за кілька останніх років);

- формування видатків бюджету не за узагальненими функціями, а за програмами із установленням індикаторів щодо їх виконання; обґрунтування видатків бюджету не на оцінці виконання бюджету за минулі роки, а на аналізі результативності бюджетної програми [29, с. 334].

Програмно-цільовий метод визначає необхідність планування державних видатків на середньострокову перспективу для того, щоб виявити взаємозв'язок між багаторічними державними цілями та фінансовими можливостями їх виконання. Звернемо увагу на те, що налагодити такий зв'язок за період річного плану майже неможливо, через те, що короткострокове планування, зазвичай, спрямовано на реалізацію лише тактичних цілей.

Аргументування важливості застосування середньострокового планування полягає в існуванні інших можливих переваг. Запровадження застосування такого методу планування допоможе встановити чіткі пріоритети у галузі державних фінансів та забезпечити збалансованість бюджетних ресурсів у майбутньому, реалізувати послідовну та раціональну бюджетну політику, узгоджену із заходами грошово-кредитної політики, передбачити наслідки бюджетної політики через кілька років, тобто досягти її оптимальних результатів шляхом послідовного вирішення проблем з соціально-економічного розвитку країни. Так само середньострокове планування сприяє забезпеченню прозорості бюджетного процесу, обґрунтовуючи планові показники бюджету, а також, як підкреслюють науковці А. Ахламов та О. Голинська, гальмує завеликий попит на бюджетні видатки (інструкції міністерства фінансів вимагають від державних відомств і установ неухильного дотримання лімітів, зафіксованих у ньому, регламентують зростання поточних і адміністративних видатків) [5, с. 19]. Одночасно планові показники видатків державного бюджету, розраховані на

перспективу, є свого роду гарантією реалізації програм державної підтримки економіки та соціальної сфери.

Зарубіжні країни застосовують різні підходи щодо середньострокового планування. З організаційної точки зору це значить, що планові видатки бюджету можуть бути представлені або в річному бюджеті й середньостроковому фінансовому плані, який визначає параметри та напрями бюджетної політики на наступний за плановим період (зазвичай декілька років), або в багаторічному бюджеті, який визначає параметри бюджету на весь період. Зазвичай зарубіжними країнами під час бюджетного планування здійснюється підготовка двох самостійних, але взаємопов'язаних документів.

Середньостроковий фінансовий план створюється на основі програм соціально-економічного розвитку країни та макроекономічних прогнозів. Виходячи з цього, він потребує чіткого, узгодженого формулювання цілей і пріоритетів державної політики та якісного прогнозування макроекономічних показників. Їх (наприклад, темпів зростання валового внутрішнього продукту) переоцінка в середньостроковому періоді може призвести до завищеного обсягу видатків державного бюджету [35].

З метою уникнення можливого використання неточних макроекономічних прогнозів у Австрії, Бельгії, Нідерландах та інших країнах Європейського Союзу на допомогу органам державної влади приходять незалежні від уряду установи. Найбільш успішною в реалізації такого співробітництва є Німеччина, в якій разом з урядом оцінку поточного стану економіки країни та перспективи її розвитку на майбутній період здійснюють видатні вчені економісти та сторонні експертні організації.

Залучення таких установ до процесу макроекономічного прогнозування здійснюється шляхом створення науково допоміжних органів, які мають консультативні функції, наприклад Рада експертів з питань загальногосподарського розвитку, Експертна рада з оцінки

загальноекономічного розвитку [21, с. 17 - 18]. Важливу допоміжну роль у розробці державних прогнозів й програм відіграють провідні науково-дослідні економічні інститути, які розробляють коротко-, середньо- та довгострокові прогнози розвитку економіки Німеччини на основі спеціальних замовлень, які надходять від державних і недержавних установ [40, с. 459].

Науковці (А. Козоріз та Ю. Остріщенко) зазначають, що даним середньострокового фінансового плану притаманний "ковзний" характер. План, у тому числі показники бюджетних видатків, кожного року оновлюється з одночасним подовження часових меж на один рік вперед. Корегування здійснюється з урахуванням уточненого прогнозу макроекономічних показників, які базуються на поточній економічній ситуації, змін рівня соціального розвитку, а також зміни напрямів бюджетної політики на середньострокову перспективу [20,23].

Невід'ємною частиною середньострокового планування є система певних правил й обмежень. Так, у Франції встановлені граничні показники зростання видатків бюджету у відсотках до внутрішнього європейського продукту. В США визначається контрольний показник скорочення бюджетного дефіциту, в разі недотримання якого автоматично розпочинається процес секвестрування, тобто зменшення видатків бюджету [3, с. 172 - 173]. В Греції застосовується мораторій на обмеження обсягів інвестиційних видатків, розрахованих Міністерством економіки [23, с. 50].

З огляду на зазначене можна стверджувати, що в зарубіжних країнах системи правил й обмежень відрізняються різноманітністю. Здебільшого вони враховують особливості бюджетних систем та потреби національних економік. Проте для країн Європейського Союзу Європейська Комісія встановила й декілька загальних рекомендацій щодо середньострокового планування та видатків бюджетів, а саме:

- середньостроковий план має покривати всі державні видатки або як мінімум видатки центральної влади та сектору соціального забезпечення;
- бажано проводити планування з глибокою деталізацією видатків за секторами;
- середньострокові плани мають встановлювати ліміти видатків (обмеження як на загальному рівні, так і на рівні розпорядників коштів);
- строк планування має становити три-чотири роки тощо [20, с. 77].

Враховуючи приписи Європейської Комісії в Австрії, Греції, Данії, Естонії, Італії, Люксембурзі, Нідерландах, Німеччині, Португалії й Фінляндії бюджетні органи розробляють фінансові плани на чотири роки [42, с. 23].

Інші країни Європейського Союзу в основному практикують трирічне планування, і, як зазначає А. Козоріз, "цей вибір досить логічний, тому що стан європейської економіки дає змогу здійснювати відносно адекватне прогнозування саме на такий період. Більш довгострокові прогнози суттєво втрачають точність" [20; с. 79].

Слід зазначити, що середньострокові фінансові плани більшості країн не мають офіційного статусу закону і формально являють собою зобов'язання уряду дотримуватися видаткових обмежень, покладених в їх основу. Ці плани розробляються та надаються законодавчим органам одночасно з проектами державних бюджетів на відповідний рік в довідково-аналітичних цілях. Разом з тим, наприклад, у Франції середньостроковий фінансовий план офіційно представляється в парламенті, є об'єктом обговорення та предметом голосування його представників [23, с. 48]. Вибір правового статусу документу обумовлюється впевненістю державних органів у спроможності забезпечити досягнення визначених цілей.

Щодо річного бюджету, то зазвичай він затверджується у формі закону, лише в певних країнах - в іншій спосіб. Наприклад, у Фінляндії та Норвегії бюджет затверджується ухвалою спеціальної парламентської резолюції, а в США

- у формі співпадаючої резолюції обох палат Конгресу і при цьому не має обов'язкової юридичної сили [16, с. 134].

Процес планування державних бюджетів зарубіжних країн також має інші характерні відмінності, зокрема, в структурі їх видаткових частин. Як правило, вона залежить від ряду чинників, у тому числі адміністративно-територіального устрою держави, масштабності завдань, які вирішуються владою на цьому етапі, економічного потенціалу країни, кількості осіб, які користуються соціальною підтримкою тощо. Як зазначає І. Боярко, "співвідношення між окремими групами видатків визначається стратегічною спрямованістю бюджетної політики з урахуванням таких факторів її формування, як рівень соціально-економічного розвитку країни, її соціально-культурні та виробничо-технологічні зв'язки з іншими державами, історичні традиції, діюча модель регулювання економіки" [4, с. 17].

Науковець І. Боярко зазначає, що в різні часові періоди видаткова частина бюджетів зарубіжних країн мала різну направленість. Так, "в період становлення ринкових відносин країни спрямовували значну частину своїх бюджетних коштів на здійснення економічної діяльності, з яких до 70% асигнувань зосереджувалося у сфері матеріального виробництва з посиленням соціальної функції держави, орієнтованої на безпосереднє забезпечення потреб громадян, було здійснено переорієнтацію грошових потоків держави на соціальний захист і соціальні послуги для населення" [4, с. 17].

В наш час лєвова частка державних видатків виділяється на фінансування соціального забезпечення, медицини, освіти. В деяких країнах провідними статтями є також видатки на національну оборону (в США - 18 - 20% сукупних видатків, у країнах Західної Європи – 10 - 13%) та науку (в США, Японії - 3- 4% ВВП) [33]. До того ж, з державного бюджету фінансуються економічна діяльність, державне управління, а розвинуті країни такі, як США, Франція, навіть надають допомогу (субсидії, кредити) іншим країнам.

Аналізуючи структуру державних видатків зарубіжних країн, не можна не взяти до уваги зауваження Т. Табакової, що в країнах з невисоким рівнем економічного розвитку фінансування соціальних потреб, науки й освіти є значно нижчим у порівнянні з розвинутими країнами. Причина криється в пріоритетах, обумовлених неможливістю "мати високі соціальні стандарти в країні, у якій економіка знаходиться в занепаді" [33, с. 63]. Схожу думку має Т. Говорушко, стверджуючи, що держави, які належать до групи країн з розвинутою економікою (Канада, США, країни Західної Європи), зосереджують увагу на розвитку науки та освіти, поліпшення якості та обсягів соціального забезпечення, підвищення якості життя населення, а країни з перехідною економікою - більше на розвитку інженерної інфраструктури та на програмах активізації інноваційної діяльності [37, с. 97].

Провідна роль у плануванні державних видатків бюджетів зарубіжних країн належить їх фінансовому законодавству. В розвинутих країнах воно передбачає, що у випадку неприйняття парламентом рішення про затвердження бюджету до початку нового бюджетного року уряд має право виконувати витратну частину в межах сум, фактично витрачених у попередньому році [31; с. 44].

Окрім власних нормативно-правових актів, розвинуті країни часто користуються документами міжнародних інституцій, наприклад, Кодексом належної практики щодо забезпечення прозорості в бюджетно-податковій сфері (далі — Кодекс) [39].

Розроблений Міжнародним валютним фондом документ має декілька редакцій, кожна з яких відображає основну думку, що ключовою передумовою досягнення макроекономічної стабільності та забезпечення соціально-економічного розвитку країни є прозорість у бюджетно-податковій сфері. Її можна досягти лише за умов чітко визначених повноважень і відповідальності органів державної влади, відкритості процесів планування та виконання

бюджету, звітування про виконання бюджету, доступності інформації про бюджет широкому колу громадськості та її достовірності.

Поряд із загальними принципами прозорості функціонування державних фінансів у Кодексі прописані окремі положення, які можуть бути використані країнами в процесі планування державних бюджетів, а саме:

- річний бюджет має бути реалістичним, відповідати цілям макроекономічної, податково-бюджетної політики;
- видатки бюджету мають бути класифіковані за економічними, функціональними та адміністративними категоріями;
- основні статі видатків бюджету мають бути представлені в контексті досягнення цілей державної політики;
- підготовка проекту бюджету, публікації бюджетної інформації мають здійснюватися відповідно до встановленого календарного графіку;
- у календарному графіку необхідно передбачити достатню кількість часу на розгляд проекту бюджету законодавчими органами.

Слід звернути увагу, що Кодекс не відзначається обов'язковим характером, проте дотримання його норм розглядається міжнародною спільнотою як дотримання стандартів найкращої практики.

Отже, під час проведення дослідження у цьому розділі було: досліджено шляхи оптимізації обсягу та структури видатків державного бюджету; виявлено, що одним із способів оптимізації державних видатків є збільшення доходів бюджету за рахунок створення сприятливих умов для сплати податків; встановлено, що одним із напрямом удосконалення процесу планування державних видатків, який розповсюджений у розвинених країнах, є середньострокове бюджетне прогнозування.

Висновки та пропозиції

В даному дослідженні визначено та обґрунтовано заходи вирішення важливої наукової проблеми – планування та виконання державних видатків та пошук шляхів розв'язання цих проблем, враховуючи сьогоденний стан економіки. Проведене дослідження дало можливість сформулювати низку узагальнень, висновків та пропозицій. Серед них такі результати науково-теоретичного та практичного характеру:

1. В результаті дослідження економічної сутності та класифікації державних видатків було виявлено, що в наукових працях визначення поняття "видатки бюджету" можна помітити як спільні риси, так і деякі розбіжності. Науковці виділили соціально-економічну сутність державних видатків, яка визначається рівнем розвитку держави, її природою та функціями. Все ж таки, найбільш повним визначенням державних видатків є визначення професора І. Чугунова.

Також, після дослідження бюджетної класифікації видатків, можна стверджувати, що теоретично бюджетна класифікація побудована раціонально, тобто при чіткому виконанні всіх вимог законодавства щодо класифікації видатків, процес формування та розподілу видатків відбуватиметься ефективно.

2. Після розгляду інституційних засади планування державних видатків в системі бюджетного регулювання, ми дійшли висновку, що планування державних видатків має відбуватися відповідно до принципів планування Державного бюджету України, які визначені в Бюджетному кодексі. Процес планування державних видатків має враховувати орієнтири бюджетної політики та завдання соціально-економічного розвитку країни, це можливо виконати за допомогою методів формування бюджету.

3. Проаналізувавши динаміку і структуру видатків державного бюджету у розрізі функціональної та економічної класифікації, було виявлено, що з кожним роком загальна сума видатків збільшується. Поточні видатки значно

переважають над капітальними, що свідчить про недостатність фінансових ресурсів на розвиток різних галузей економіки та капітальний ремонт. Аналіз видатків за функціональною класифікацією показав, що значна частина коштів спрямовується саме на соціальний захист, але ця сфера в Україні недостатньо розвинута, що свідчить про необхідність вдосконалення процесу планування державних видатків. Дослідили вплив зміни питомої ваги видатків державного бюджету у ВВП на економічний розвиток країни, в результаті чого, виявили зменшення участі держави у загальних споживчих та інвестиційних витратах економіки.

4. Провели оцінку ефективності виконання державних видатків, взаємозв'язок видатків та доходів бюджету, а також вплив державного боргу на зміну видаткової частини бюджету. Після проведення дослідження, з'ясували, що наявна проблема недовиконання видатків, збільшення розміру державного боргу, труднощі з повним фінансуванням необхідних завдань та програм соціально-економічного розвитку держави.

5. В процесі визначення шляхів оптимізації видатків державного бюджету, було сформовано розподіл на організаційні та структурні шляхи оптимізації державних видатків. Досліджено заходи оптимізації видатків у соціальній сфері, сфері економічної діяльності та у сфері управління. Також, виявили, що оптимізувати видатки бюджету можливо за рахунок підсилення державного контролю, вдосконалення бюджетного законодавства, оптимізації мережі виконавців, аполітизації бюджету та перехід від бюджетного планування до бюджетного середньострокового прогнозування. Також одним із варіантів оптимізації державних видатків є здійснення бюджетної децентралізації та застосування програмно-цільового методу планування державних видатків.

6. В результаті дослідження міжнародного досвіду планування державних видатків, було з'ясовано, що найбільша частка державних видатків зарубіжних країн, таких як: Німеччина, Франція та США виділяється на фінансування

соціального забезпечення, медицини, освіти та оборони. Тому, можна стверджувати, що в Україні розподілення коштів бюджету потребує удосконалення, оскільки програми, на які у розвинутих країнах виділяється найбільша частина фінансових ресурсів, в нашій державі фінансуються недостатньо.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті. - Львів: «Каменярь», 2000. - 305 с.
2. Артус М.М., Хижа Н.М. Бюджетна система України. Навчальний посібник. - К.: Видавництво Європейського університету, 2005.— 220 с.
3. Благун І.Г. Бюджетний менеджмент: навч. посіб. / І.Г. Благун, Р.М. Воронко, М.Л. Бучкович. - Львів: "Магнолія 2006", 2007. - 224 с.
4. Боярко І. Аналіз бюджетної політики країн ЄС та України у сфері формування та використання державних видатків / І. Боярко, Н. Дехтяр, О. Дейнека // Вісник НБУ. - 2013. - Вересень. - С. 17 - 21.
5. Бюджетна політика та бюджетне планування в умовах прогнозованої невизначеності: регіональний рівень: наук. метод. розробка / А.Г. Ахламов, О.В. Голинська. - К.: НАДУ, 2010. - 44 с.
6. Бюджетна система: [інтегр. навч. комплекс] / під ред. Л.О. Омелянович – Донецьк: ДонНУЕТ, 2008. – 237 с.
7. Бюджетна система: Навч. посіб. /Н.І. Климаш, К.В. Багацька, Н.І. Дем'яненко та ін. за заг. ред. Т.А. Говорушко. – Львів «Магнолія 2006», 2014. – 296 с.
8. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
9. Бюджетний менеджмент: Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с.
10. Видатки бюджету України [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://cost.ua/budget/expenditure/>
11. Деревчук О.І. Зміст та особливості програмно-цільового методу бюджетного фінансування / О.І. Деревчук // Часопис Київського університету права. - 2010. - № 1. - С. 129 - 135.

12. Жибер Т. В. Удосконалення процесу бюджетування в Україні // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 76 - 81.
13. Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2016. – № 5. – с.54. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928-19#Text>
14. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2015. – № 13. – с. 91. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
15. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 49-51. – с. 376. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
16. Іжевський П.Г. Фінанси: навч. посіб. / П.Г. Іжевський, О.В. Кошонько. - Львів: "Магнолія 2006", 2013. - 373 с.
17. Казначейська система: Підручник / Стоян В. І., Даневич О. С., Мац М. И. - 3-тє вид. змін. й доп. - К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 868 с.
18. Клець Л.Є. Бюджетний менеджмент. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 640 с.
19. Кодацький В. Щодо питання поліпшення використання державних ресурсів // Економіка України. – 2007. – № 2. – С.85 - 87.
20. Козоріз А.В. Зарубіжний досвід середньострокового бюджетного планування у контексті його застосування в Україні / А.В. Козоріз // Наукові праці НДФІ. - 2012. - № 2 (59). - С. 75 - 87.
21. Коляда Т.А. Організація довгострокового бюджетного планування та прогнозування: досвід провідних країн світу / Т.А. Коляда // Проблеми економіки. - 2013. - № 4. - С. 14 - 20.

22. Михайленко С.В. Методологічні аспекти планування бюджетних видатків на фінансування соціальних програм / С.В. Михайленко // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - 2014. - № 10 (1). - С. 167 - 173.
23. Остріщенко Ю.В. Досвід застосування стратегічного бюджетного планування в країнах з ринковою економікою / Ю.В. Остріщенко // Наукові праці НДФІ. - 2011. - № 1 (54). - С. 44 - 52.
24. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.treasury.gov.ua/ua>
25. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2015/>
26. Павлюк К. В. Видатки бюджетів на розвиток людського капіталу як чинник економічного зростання // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С. 30 - 46.
27. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України: Навчальний посібник. – К.: Знання-Прес, 2006. – 607 с
28. Постанова «Про звіт про виконання Закону України "Про Державний бюджет України на 2019 рік"» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2019. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722-20?find=1&text=%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D1%96%D0%B2#Text>
29. Потеряйло І.Ю. Зарубіжний досвід застосування Програмно-цільового методу бюджетування на сучасному етапі в Україні / І.Ю. Потеряйло // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. - 2015. - № 11. - С. 331 – 337
30. Регулювання міжбюджетних відносин: Україна і європейський досвід: моногр. / В.Г. Бодров, О.П. Кириленко, Н.І. Балдич та ін.; за ред. В.Г. Бодрова. – К.: НАДУ, 2006. – 296 с.
31. Рожко Д. Зарубіжний досвід формування бюджету та можливості його використання в Україні / Д. Рожко // Вісник Київського національного

університету імені Тараса Шевченка. - Серія: Економіка. - 2009. - № 112. - С. 43 - 46.

32. Сорока Р.С. Бюджетна система: навч. посіб. / Р.С. Сорока, І.Г. Благун. - Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. - 236 с.

33. Табакова Т. Планування бюджетних видатків в Україні: теоретичний та практичний аспект / Т. Табакова // Економіка. - 2012. - № 5 (119). - С. 61 - 65.

34. Телюк К. Формування та місце видатків державного бюджету в управлінні державними фінансами // Регіональна економіка. - 2006. - № 1. - С. 135-140.

35. Тимошенко М.В. Тенденції середньострокового бюджетування в країнах ЄС та перспективи застосування в Україні [Електронний ресурс] / М.В. Тимошенко // Ефективна економіка. - 2012. - № 12. - Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1684>

36. Федчук С.І. Правове регулювання програмно-цільового методу у бюджетному процесі: досягнення та перспективи / С. І. Федчук // Фінансове право. - 2012. - № 1 (19). - С. 31 - 34.

37. Фінанси для фінансистів: підруч. / [О.А. Шеремет, І.В. Дем'яненко, К.В. Багацька та ін.]; за заг. ред. Т.А. Говорушко - К.: "Центр учбової літератури ", 2013. - 612 с.

38. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально економічного розвитку країни // Економічний вісник університету. Переяслав Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди — 2016. - Вип. 28 (1). - С. 217 - 226. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_28%281%29_31

39. Кодекс надлежащей практики по обеспечению прозрачности в бюджетно налоговой сфере (2007 год) [Электронный ресурс]: Международный валютный фонд. - Режим доступа: <https://www.imf.org/external/np/fad/trans/rus/coder.pdf>

40. Кузык Б.Н. Прогнозирование, стратегическое планирование и национальное программирование: учебник / Б.Н. Кузык, В.И. Кушлин, Ю.В. Яковец. - 2 е изд. перераб. и доп. - М.: ЗАО "Издательство "Экономика". - 2008. - 575 с.

41. Cromwell B. A. Public Sector Maintenance: The Case of Local Mass-Transit / B. A. Cromwell // National Tax Journal. – 1991. – Vol. 44 (2). – P. 199–212.

42. Monika Sherwood. Medium Term Budgetary Frameworks in the EU Member States (Discussion Papers 21, December 2015) [Electronic resource] // European Commission. - Mode of access: WWW.URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/dp021_en.pdf. - Title from the screen.